

Жељко Ж. Мирков
Београд

ДЕЛАТНОСТ РИЧАРДА ХОЛБРУКА У СВОЈСТВУ СПЕЦИЈАЛНОГ ИЗАСЛАНИКА ПРЕДСЕДНИКА АМЕРИКЕ 1995. ГОДИНЕ

Сажетак

Распад Југославије довео је до етничког насиља које је привукло пажњу председника Америке Била Клинтона. Претходни председник Буш је изолационистички гледао на Југославију дозволивши да се у једнополарном поретку створи хаос у Европи. Клинтон је одабрао да се посвети поједностављивању догађања на југоистоку Европе и за дипломатско обављање посла одабрао искусног Ричарда Холбрука. Да би Холбрук на Балкану имао потребну снагу снабдео га је овлашћењима претње и притисака на саговорнике уз веродостојност бомбардовања. Велики део времена проводио је у авиону и на крају, као круна деловања, у ваздухопловној бази Рајт Петерсон са кључним преговарачима о миру у Босни и Херцеговини.

Кључне речи: Америка, Југославија, Босна, Крајина, рат, дипломатија, бомбардовање, преговори, Дејтон, споразум

Ричард Ц. Холбрук (*Richard C. Holbrooke* 1941-2010) оставио је велики траг у дипломатији Сједињених Америчких Држава (САД). Радио је у администрацији Стејт департмента (*Department of State*) под четири демократска председника САД од 1962. Као члан делегације био је учесник мировних преговора о Вијетнаму у Паризу 1968-9.¹⁾ Од значаја за овај рад је његово деловање

1) U.S. Department of State, Holbrooke, Richard C. Special Representative, Internet <http://m.state.gov/md129337.htm> 14/08/2015.

под председником Билом Клинтоном (*William J. Clinton*) у време када је био помоћник државног секретара за Европу (*Assistant Secretary of State for Europe*) од 1994. до 1996. О том периоду је и његова књига Завршити рат (*To End a War*) или Пут у Дејтон, која описује мировне преговоре за Босну и Херцеговину (БиХ). Холбрук се истакао и као вођа разговора о Косову и Метохији када је био амбасадор САД у Уједињеним нацијама и члан Клинтоновог кабинета од 1999. до 2001. На Балкану је имао председничково опуномоћење специјалног изасланика.

1. КРАЈ ХЛАДНОГ РАТА

Биполарни поредак Хладног рата окончан је победом САД. Успостављен је једнополарни поредак без равнотеже снага. Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) која је опстајала у равнотежи снага је после промена доживела продубљење унутрашњеполитичке кризе. Укинут је Савез комуниста Југославије (СКЈ) 1990. и отпочело вишестраначко такмичење, али оно није одржано на нивоу федерације, већ само по републикама где су републички делови СКЈ под другим именом наставили политички живот.

Југославија се од 1989. више није налазила мађу приоритетима америчке спољне политике.²⁾ У пролеће 1990. у Словенији и Хрватској су одржани вишестраначки избори, а у остале четири републике на јесен и зиму. У Хрватској је победила Хрватска демократска заједница (ХДЗ) са националистичким набојем и тежњом за одвајање од СФРЈ или лабав савез. Са националистичким набојем биле су и најјаче странке у БиХ – Странка демократске акције (СДА), Српска демократска странка (СДС) и ХДЗ. Резултат избора био је попут пописа становништва БиХ. СДА је имао проценат скоро као Муслимани, СДС као Срби, ХДЗ као Хрвати, а друге опције су имале мало гласова.

У Србији и Црној Гори, за разлику од осталих република, победиле су преименовани делови СКЈ – Социјалистичка партија Србије и Демократска партија социјалиста тежећи очувању федерације. У транзицији ка постхладноратовском друштву, председник Србије Слободан Милошевић је искористио вакуум у вршењу власти и довео под своју контролу велики број најзначајнијих

2) Voren Zimerman, *Poreklo jedne katastrofe: Jugoslavija i njeni rušitelji*, Dan graf, Beograd, 2003. Predgovor Milivoja Maksića, str. XXI-XXII.

инструмената демократског живота као што су медији, а уз то је био врло бруталан према својим политичким противницима.³⁾ Избори су били редовни и формалне процедуре поштоване.

У свим републикама донети су уставни у којима се истиче сувереност. Августа 1990. организован је референдум Срба у Хрватској који су се изјаснили да, ако Хрватска изађе из СФРЈ они ће остати, а отцепити се од Загреба. Променом устава Хрватске 23. децембра 1990. Срби су уместо конститутивног народа постали национална мањина. Новоизабрани председник Хрватске, Фрањо Туђман стари комуниста и партизански генерал, подржан од дијаспоре преузео је идеологију хрватског национализма неговану од усташке емиграције. Тадашњи амерички амбасадор у Београду Ворен Зимерман каже: „Туђмановом победом на изборима у Хрватској, маја 1990, на власт је дошао ускогруди, прикривено расистички режим, непријатељски расположен према Србији и према Југославији за коју је погрешно веровао да је под контролом Србије“.⁴⁾

Самоопредељење се уопштено дефинише као право народа да створи државу. Питање је на ком нивоу се нечији глас рачуна – републичком, покрајинском, општинском, месне заједнице или федерације. После 1989. питање самоопредељења постало је акутно у Источној Европи.⁵⁾ Поједине европске земље, посебно уједињена ојачана Немачка, настојале су да сузе простор и потребу америчког присуства у Европи.⁶⁾ Вашингтон је имао податак да Срби, Хрвати и Муслимани живе измешани међусобно, нарочито у БиХ и да би разлаз са Србијом и Хрватском изазвао сукоб.⁷⁾ Југославија се распадала по шавовима сукоба цивилизација. Унутрашње административне границе република СФРЈ су признате као међународне. Проблеми самоопредељења етничких група у Југославији захтевали су темељнији приступ страних умешача. Републике су се издвајале без озбиљнијег покушаја очувања СФРЈ.

3) Dejvid Halberstam, *Rat u vreme mira: Buš, Klinton i generali*, BMG, Beograd, 2003. str. 616.

4) Voren Zimerman., *Poreklo jedne katastrofe*, op. cit. str. 166.

5) Džozef S. Jr. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006, str. 216.

6) Ранко Петковић, *Један век односа Југославије и САД*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1992. стр. 170.

7) *The Former Yugoslavia: A Map Folio*, U.S. Central Intelligence Agency, Washington, D.C., 1992

2. РАТ У ХРВАТСКОЈ

Сукоб у Хрватској почео је августа 1990. блокадом путева код Книна, којом су Срби, организовани од стране СДС, скретали пажњу на умањивање њихових права свођењем на статус националне мањине. Последњи амерички амбасадор у СФРЈ Ворен Зимерман истиче „негативан однос Загреба и председника Туђмана према Србима у Хрватској“ али нема ничег што би указало на то да су се САД – као гласни приврженик поштовања људских права – ангажовале довољно и на време како би права српског живља била уважена и заштићена.⁸⁾ Обесправљени Срби у Хрватској су уплашени да ће се Хрватска понашати као усташка НДХ. Маја месеца 1991. Југословенска народна армија (ЈНА) је од Председништва СФРЈ добила налог да раздваја сукобљене стране. Словенија и Хрватска су прогласиле независност и добиле међународно признање.

Иако званично уздржане, Сједињене Државе су се у то време дискретно умешале у југословенска збивања посредством бившег америчког државног секретара Сајруса Венса специјалног изасланика генералног секретара УН.⁹⁾ Постигнуто је да се између зараћених страна у Хрватској постави УНПРОФОР (*United Nation Protection Forces*), а не ЈНА и да се заштите српске области УНПА (*UN Protected Areas*).

3. РАТ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Жозе Кутиљеро, чија је земља председавала ЕЗ 1992. сазвао је у фебруару конференцију са лидерима БиХ – Алијом Изетбеговићем, Радованом Караџићем и Матом Бобаном. Потписано је Писмо о намерама којим је предвиђено да БиХ буде конфедерација са три етничка кантона што је давало наде да би рат у БиХ могао бити избегнут.¹⁰⁾ САД су своју политику заснивале на територијалном интегритету и независности Југославије, а онда препустиле вођство ЕЗ која то није, да би поново преузеле водећу улогу поводом БиХ. Амбасадор САД Ворен Зимерман посетио је крајем фебруара Изетбеговића охрабривши га да повуче потпис.

8) Voren Zimerman, *Poreklo jedne katastrofe*, Predgovor Milivoja Maksića, op. cit. str. XXI.

9) Предраг Симић, *Тито и НАТО: успон и пад друге Југославије*, Новости, Београд, 2008. стр 166.

10) Исто, стр 169.

Амбасада САД у Београду је од средине фебруара била за признање БиХ.¹¹⁾

Савезну Републику Југославију (СРЈ) су 27. априла 1992. створиле Србија и Црна Гора. Клинтон о том времену каже да сматра да је Милошевић „тада повукао своју војску из Босне, остављајући наоружање, залихе и босанске Србе војнике под руководством његовом руком бираног команданта Ратка Младића.“¹²⁾ Поједностављујући ствари Клинтон као да је очекивао да ће се повући и босански Срби у СРЈ заједно са касарнама.

У априлу 1992. у БиХ је почео сукоб јер није било консензуса три народа о будућем статусу републике у којој живи 44% Муслимана, 32% Срба и 17% Хрвата. Проглашена је независност без споразума, али је међународно призната јер је подржана референдумом. Босански Срби су прогласили Српску Републику Босну и Херцеговину 9. јануара. Рат у БиХ је био различит од отцепљења Словеније и сукоба у Хрватској, а имао је ефекат преливања сукоба. Грађански рат Муслимана, Срба и Хрвата оцењен је у Вашингтону као напад Београда. У лето 1992. извештаји о убијању и принудном исељавању били су свакодневни. Шеф фирме „Рудер Фин“ која се бави пласирањем вести, Џејмс Харф је отворено говорио о добијеном задатку ради симпатија за Хрватску и БиХ: „Ако је нека информација за нас добра, наш задатак је да је одмах убацимо јер је јасно да се броји оно што се једном тврдило, а деманти су сасвим неделотворни.“¹³⁾ Био је изазов за „Рудер Фин“ да те чињенице преокрене: „а то смо урадили између 2. и 5. августа 1992. када је њујоршки *Newsday* донео ствар са логорима; За тили час нам је успело да у јавном мњењу Србе изједначимо са нацистима“ каже Харф.¹⁴⁾ Створена је једноставна прича о добру и злу. У то време је Клинтон јавно почео да се залаже за ваздушне ударе против Срба и подизање ембарга на увоз оружја у Босну.¹⁵⁾ Уведен је економски ембарго СРЈ, а низ планова је нуђен за БиХ и Србе у Хрватској.

---

11) Исто стр. 170.

12) Bill Clinton, *My life*, Alfred A. Knopf, New York, 2005. p. 510.

13) Kurt Kepruner, *Putovanje u zemlju ratova: doživljaji jednog stranca u Jugoslaviji*, Prometej, Novi Sad, 2003. str. 158.

14) Исто, стр. 160.

15) Bill Clinton, *My life*, op. cit. p. 510.

4. БЉЕСАК И ОЛУЈА

Равнотежа две ратујуће стране у Хрватској је постојала до 1. августа 1994. када је СРЈ увела ембарго Републици Српској због одбијања мировног плана Контакт групе, захвативши и Републику Српску Крајину (РСК) у којој су биле окупљене области Срба из Хрватске. Створено је стање затворености од фронта са хрватском и бошњачком страном до границе СРЈ. Осим УНПА сектора Исток који се наслањао на границу са СРЈ, у РСК се и храна тешко дотурала због дугих линија снабдевања које пролазе кроз коридор километар широк код Брчког. Прекинут је доток енергената што није само ослабило Војску РСК, већ и цивилно становништво додатно психолошки притиснуто у рату без савезника. Новембра 1994. у Републици Српској су пали Гламоч и Б. Грахово одакле се може прићи Книну са севера. Војни и географски чиниоци узроковали су безизлазну ситуацију појачану блокадом и притиском Београда да се потпише мировни споразум, заустави рат и санкције према СРЈ.

Маја 1995. УНПА сектор Запад (З. Славонија) заузет је од стране Загребачки који је операцијом Бљесак истерао тамошње Србе. Министар одбране Хрватске Гојко Шушак отворено је најавио Американцима: „желим да истерам Србе из моје земље“.¹⁶⁾ Вашингтон је прихватио да Хрватска настави са истерује Србе из УНПА зона јер би то поједноставило ситуацију у предизборној години. САД су дозволиле обуку хрватске војске под покровитељством пензионисаних америчких официра и НЦО (резерве), који су радили у приватном сектору.¹⁷⁾

Почетком августа 1995. оружане снаге Републике Хрватске офанзивом Олуја заузеле су Крајину – УНПА секторе Југ и Север. Војску РСК разбила је више пута јача Војска Хрватске уз подршку НАТО који је уништио радиорелејни систем РСК и аеродром Удбине. Артиљеријом су гађана насељена места, а они који нису побегли у великом броју случајева су убијани месецима касније као у Вариводама. Стотине хиљада цивила поучени ранијим искуствима о деловању оружаних снага Хрватске као у Медаку су се евакуисали у правцу Босне ка Србији. Избегличке колоне су пресретане и гађане из авиона.

У великом подухвату етничког чишћења испуњена је Туђманова наредба издиктирана неколико дана раније на Бриони-

16) Dejid Halberstam, *Rat u vreme mira*, op. cit. стр. 430.

17) Bill Clinton, *My life*, op. cit. p. 667.

ма да „треба нанети такве ударце да Срби практично нестану“ или да чине до 3% становништва (јер су чинили више од 12% - 581.663).¹⁸⁾ Према подацима документационо-информационог центра ВЕРИТАС, који нажалост нису коначни у Олуји је погинула 1.791 особа (996 цивила од којих 449 жена и 11 деце), порушено је само у сектору Југ 22.000 објеката, а Крајина је опустошена.¹⁹⁾

5. ПОСРЕДОВАЊЕ

Нова стратегија о Босни прво је требало да изврши већи притисак на Србе, што се могло учинити америчким ваздухопловним снагама, јер се употреба копнених снага још увек одбијала.²⁰⁾ Био је потребан мировни план који би дао легитимитет размештању снага САД на простору који је некада био зона између блокова у Хладном рату. Офанзива хрватских и бошњачких оружаних снага као наставак Олује трајала је истовремено са ваздушним нападима НАТО на објекте босанских Срба. Хрватске снаге су заузеле Дрвар, Шипово, Јајце и Мркоњић град, а снаге лојалне Изетбеговићу Б. Крупу, Б. Петровац, Кључ и Сански Мост. Српско становништво је протерано и убијано. Српске оружане снаге су се консолидовале на подручју хидроелектране Бочац јужно од Бања Луке, а на западу у Приједору и Б. Новом. Вашингтон је цртао нову мапу поделе пре преговора тако да су обе стране држале по пола што је учинило ситуацију равноправном.

Главни посредник у преговорима постао је Ричард Холбрук, помоћник државног секретара за европске послове који је био амбасадор у Немачкој од 1993. Његова позиција била је важна због нових односа са незаобилазном Немачком. Ентони Лејк у својству главног Клинтеновог саветника за националну безбедност упутио је Холбрука о задатку. Када је 12. августа у Лондону преузео задатак од Лејка, Холбрук је одмах постао оно што је желео, главни човек за Босну, а његов први задатак, често у сарадњи са Питером Галбрајтом амбасадором у Загребу, био је да координира

---

18) Gordana Đerić, „Nasilje u društvenom pamćenju: intima hrvatske i srpske javnosti povodom operacije Oluja“, *Filozofija i društvo*, 19(1): 43–68, Beograd, 2008.

19) Саво Штрбац „Злочини над Србима на простору Хрватске у периоду 1991-1999“ у: Алексић Милош (пр.) *Срби – избеглице, прогнаници и расељена лица крајем XX века*, стр. 63-92, Завод за уџбенике и наставна средства Србије, Центар за стратешке студије Универзитета у Београду, Београд, 2000. стр. 82.

20) Dejvid Halberstam, *Rat u vreme mira*, op. cit. str. 402.

хрватско-муслиманску офанзиву.²¹⁾ Сада је уз приморавање Срба да пристану на споразум, убачено и једно упозорење за Бошњаке: Уколико не пристану на ову нову политику, Американци би се потпуно повукли и оставили их на немилост Срба још више него раније.²²⁾ Стигла је и вест да је Роберт Фрејжер који је припремао мировне планове и компромис у БиХ настрадао са још двојицом америчких службеника када се француско возило УН којим су ишли ка Сарајеву срушило низ литицу.²³⁾ Повређено је још два држављанина САД и четворица француских војника од којих је један убрзо умро. Овај пут Холбрук је назвао најопаснијим у Европи.²⁴⁾

6. БОМБАРДОВАЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Савет НАТО-а је на иницијативу САД усвојио 25. августа 1995. план за бомбардовање положаја Републике Српске, које је трајало шеснаест дана. Ову акцију заједнички су планирали главнокомандујући НАТО за Јужну Европу (Лејтон Смит) и шеф мировних снага УН (Бернар Жанвије), заобишавши цивилне власти УН.²⁵⁾ Повод за ово бомбардовање нађен је у још једној гранати која је пала на сарајевску пијаци Маркале узрокујући десетине мртвих што је одмах приписано Србима. Из базе Авиано и са носача авиона „Теодор Рузвелт“ 60 авиона (од којих 48 САД) су 30. августа почели бомбардовање које је било до тада најинтензивније са последицама по цивиле.

Привремено примирје је трајало од 14. до 22. септембра када је био последњи дан бомбардовања Републике Српске, после чега је дипломатија ступила на сцену. У свим операцијама, а нарочито у завршници, авиони САД су били заступљени са више од 70%, а понекад и 80% учешћа. Од 30. августа 1995. за две недеље у око 3.000 летова НАТО-а бомбардована је инфраструктура босанских Срба пре свега како би оружане снаге Републике Хрватске, бошњачке и хрватске снаге из БиХ учврстиле територијалне добитке на рачун Срба.²⁶⁾ То је била највећа војна акција

21) Исто, стр. 445.

22) Исто, стр. 403.

23) Bill Clinton, *My life*, op. cit. p. 668.

24) Richard Holbrooke, *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo, 1998. стр. 1.

25) Žak Mase, *Naši dragi ratni zločinci: Pariz, Zagreb, Beograd biznis klasom*, Klub plus, Dan graf, Beograd, 2006. стр. 39.

26) Zlatko Isaković, *Identity and Security in Former Yugoslavia*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 2000, endnote 45, p. 282.

у дотадашњој историји НАТО-а. После НАТО бомбардовања, са Пала је поручено да се поздравља мировна иницијатива.

Председник Републике Српске Радован Караџић је позвао бившег председника САД Картера да дође на Пале и договори хитни прекид ватре, поручивши да би волео да се сретне са Холбруком. Ово је одбијено јер се искључиво желело да преговара са Милошевићем. У Вашингтону се желела изолација Пала јер се веровало да само Милошевић може натерати босанске Србе да се помире са намењеном судбином. Споразуму је ипак претходила промена снага на терену. Претња бомбардовањем је Холбруку био моћан притисак који му је Клинтон омогућио за деловање на Караџића и Милошевића. Тај Холбруков метод остаће трајно обележје његовог ангажмана на Балкану, а за њега ствар навике из личног искуства које је стекао као младић у Вијетнаму.

Холбрук је желео наставак офанзиве како би се заузели још неки делови Републике Српске на западу, али је по инструкцијама ипак морао да притисне Туђмана да се заустави.²⁷⁾ Питер Галбрајт каже да су добили инструкције Националног савета безбедности (NSC) да пренесу Хрватима да зауставе офанзиву према Бања Луци јер је Ентони Лејк, од првог дана имао инстинкт да треба зауставити рат и у томе био подржан од генералштаба, и државни секретар Кристофер је желео крај рата одмах.²⁸⁾ Знајући већ у то доба Туђмана, његове описе Бање Луке као хрватског града, а и цртање мапе БиХ на салвети, на којој је предложио замену Тузле за Бању Луку, Галбрајт се мислио да: „уколико Хрватска заузме Бању Луку, никада је неће вратити, рекли смо да не заузимају Бању Луку, већ да требају заузети Козарац и Приједор“.²⁹⁾ Спречено је даље освајање како се постигнута равнотежа не би померила. САД ће у сваком случају подржати мирну реинтеграцију сектора Исток у Хрватску што је Туђман желео, а не да губи војнике за претензије Бошњака у БиХ па је зауставио продужену Олују. Холбруку је са Изетбеговићем било теже јер су њему лојалне снаге први пут имале предност.

После неуспелих покушаја да се заустави рат у БиХ Американци су преузели на себе одговорност и појачали притисак на босанске Србе које би у преговорима представљао Милошевић. У решење рата ваздухопловном принудом требало је убедити и

27) Richard Holbrooke, *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo, 1998. str. 209.

28) Peter Galbraith, „Za Bosnu bi bilo bolje da SAD nisu spriječile pad Banje Luke!“ *EUROPA*, str. 16-18. Lawrencewill, 17 april 2011., str. 17.

29) Исто.

ЕУ и Русију. Холбрук је инсистирао да место преговора буде у САД јер би им то омогућило психолошку и физичку контролу преговора. После разговора са европским савезницима из Контакт групе одлучено је да се преговори воде у америчкој ваздухопловној бази у Дејтону, а као компромис решено је да се завршна церемонија свечаног потписивања одржи у Паризу.³⁰⁾

У циљу усаглашавања основних принципа као основе преговора извршен је притисак да се министри иностраних полова БиХ, Хрватске и СРЈ окупе 8. септембра у Женеви. Договорени су принципи који подразумевају признавање постојећих граница БиХ, стварање два ентитета, Федерације БиХ и Републике Српске, у односу 51:49 посто који је предложила Контакт група, право ентитета да успоставе паралелне специјалне односе са суседним државама и обавеза поштовања људских права.

Као услов да би престало бомбардовање Републике Српске САД су желеле да се оконча опсада Сарајева. Тренутак највеће Холбрукове моћи био је 13. септембар када су у Београду тај захтев потписали Карацић, Кољевић, Крајишник и Младић. „Желели смо документ само са српским потписима – а Милошевића и Милутиновића као сведоке“, каже Холбрук и додаје: „Била је ово нека дипломатска иновација – документ који смо ми направили али који ће потписати само Срби као једнострану обавезу.“³¹⁾ Бомбардовање НАТО-а је прекинуто на недељу дана, а после тога обустављено.

На састанку у Њујорку су дефинисане структуре које ће управљати Босном и Херцеговином – парламент, председништво и уставни суд, и да се одрже слободни демократски избори под надзором међународне заједнице. Два принципа из Женеви и Њујорка омогућили су да се на крају разговара о разграничењу, које је било пресудно.

Америчка делегација која ће водити преговоре је имала платформу у оквиру које се налазио документ са седам тачака подразумевајући свеобухватно мировно решење, признање између БиХ, СРЈ и Хрватске, ако се постигне споразум укидање санкција за СРЈ, америчку помоћ за обуку снага Федерације „Опреми и обучи“, мирна интеграција Источне Славоније у Хрватску, прекид ватре, два ентитета у БиХ и регионална економска обнова.

30) Опширније: Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, FPN, Beograd, 2007.

31) Richard Holbrooke, *Završiti rat*, op. cit. str. 157.

7. ДЕЈТОНСКИ СПОРАЗУМ

Мировни разговори су се одвијали у ваздухопловној бази Рајт Петерсон у Дејтону, Охајо, где је смештај преговарача био удаљен десетак метара, а нису директно међусобно преговарали нити се сретали, осим на састанцима које су заказивали Американци. Постављени су чврсти услови за преговоре, да сваки председник дође у САД са пуним овлашћењем за потписивање споразума, без потребе да се обраћа парламенту код куће, да сваки председник остане на преговорима док се споразум не постигне, без претњи да ће напустити преговоре и да не дају изјаве за штампу или другима – преговарачи ће остати затворени и без контакта са јавношћу док се не постигне споразум.³²⁾

Дејтонски преговори пример су „шатл дипломатије“. „Шатл дипломатија је преговарање у коме нема директног контакта између преговарачких снага, већ се он одвија преко посредника.“³³⁾ Особености шатл дипломатије у Дејтону су мировни разговори на близину (*proximity*) и одсуство контакта са јавношћу. „Шатл дипломатијом најчешће се усваја врста документа који је мање формалан, више политички уз већу слободу маневра преговарача.“³⁴⁾

Заједничку делегацију Југославије и Републике Српске су осим председника Србије Слободана Милошевића чинили председник Црне Горе Момир Булатовић, министар спољних послова СРЈ Милан Милутиновић и три члана из Републике Српске – Момчило Крајишник (председник скупштине), Никола Кољевић (потпредседник) и Алекса Буха (министар спољних послова). Милошевићев глас је био одлучујући у случају да нема већине за одлуку шесточлане делегације. Делегацију је благословио Његова светост Патријарх српски господин Павле. Положај Срба у војном светлуду је ослабио. Приоритет је било укидање економских санкција и изолације, а Милошевић је због тога морао да буде спреман на уступке. Било је важно да се у свету промени слика која је створена о њему, од агресора до миротворца. Његова спољна политика била је окренута ка међународној заједници са ставом да босански Срби треба да се одуже народу СРЈ због жртвовања током санкција.

Бошњачка страна је дошла у Дејтон са најјачом преговарачком позицијом јер је у светској јавности сматрана жртвом.

32) Опширније: Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, op. cit.

33) Živorad Kovačević, *Međunarodno pregovaranje*, Filip Višnjić, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004. str. 257.

34) Исто.

Приоритети су им били поништавање резултата српских освајања и успостављање централне власти Сарајева. Чињеница да је бошњачка делегација међусобно супротстављена чинила је најтврђом у погледу притисака.

Преговарачка позиција хрватске делегације је била лака. Приоритети Туђмана се нису односили на постизање мира у БиХ, што је била главна тема преговора. Најважније му је било да УНПА сектор Исток врати под суверенитет Хрватске и да се створи етнички хомогена држава што је Олујом већ скоро постигнуто. У БиХ је Туђману била важна контрола над хрватским делом јер је залеђе Далмације осигуравало обнављање прихода од туризма.

Између српске и хрватске стране постојао је проблем одређивања дужине прелазног рока реинтеграције Источне Славоније у Хрватску, што се подразумевало јер је мир у целом региону био циљ преговора о миру у БиХ.³⁵⁾ Решено је да прелазни период траје дванаест месеци, а да се према одлуци Прелазне власти УН може продужити на још један период који неће бити дужи од првог. У Ердуту је 12. новембра 1995. потписан „Основни споразум о области Источне Славоније, Барање и Западног Срема“ којим је последња територија некадашње РСК реинтегрисана у Хрватску.³⁶⁾ На основу Ердутског споразума отворена је мисија УНТАЕС (*United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia*).

Главни проблем током преговарања о разграничењу ентитета БиХ био је статус главног града Сарајева чији ће цео урбани део ипак остати у саставу Федерације БиХ. Босански Срби су се веома противили одлуци да се град препусти Муслиманима јер су били већина у великом броју предграђа северно и западно од центра, али то је била одлука на коју је према овлашћењима имао право. Покушао је да сачува Грбавицу, али су Американци (Крис Хил) хтели цело градско језгро Сарајева.³⁷⁾

Холбрук је убеђивао Милошевића да попусти око Горажда на шта је овај пристао. Коридор од Сарајева до Горажда резултат је „шатла“ између Силајџића и Милошевића. Створени су услови за договор о безбедном пролазу кроз копнени пут до Горажда,

35) Richard Holbrooke, *Završiti rat*, op. cit. str. 239-240. и 265-267.

36) Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći: U vrtlogu jugoslovenske krize*, Nolit, Beograd, 2008. str. 261.

37) Richard Holbrooke, *Završiti rat*, op. cit. str. 291.

касније познат као „Кларков коридор“ или „Виски пут“ јер су га уз чашицу алкохола уцртавали Милошевић и генерал Весли Кларк на компјутеру „Механичка сцена“.³⁸⁾ Компјутер је садржао тродимензионални сателитски снимак тог скоро ненасељеног планинског терена.

Због Милошевићевог уступања територије око Сарајева и до Горажда, однос Федерације БиХ према РС је порастао на 55 према 45.³⁹⁾ Милошевић није желео крај преговора па је тражио било шта – стене, мочваре, брда, само да буде намирен обећани однос 51 према 49. Уз Мркоњић град и Шипово понуђено му је планинско подручје јужно од града Кључа које је држала хрватска војска, што је касније Туђман допустио под условом да као надокнада хрватској страни буде дата општина Оцак у Посавини која чини троугао оивичен рекама Босном на југоистоку и Савом на северу.

Председник Клинтон је разговарао са Туђманом како би се Србима дало договорених 49%, а Ворен Кристофер са Изетбеговићем. Како је за хрватску страну још раније уговорено препуштање дела општине Требиње као залеђе за Дубровник, Туђман је остварио скоро све замисли, осим стварања трећег ентитета Херцег-Босне за Хрвате БиХ, али у тој намери су га САД осујетиле још Вашингтонским споразумом 1994.

Републици Српској су у односу на линију фронта враћене општине Шипово и Мркоњић град у целости, које су са делом општине Кључ и делићима општина Купрес и Јајце чинили облик јајета. Додавањем планине Срнетице, источно од Дрвара коју су држали Бошњаци, тај део Републике Српске је добио облик изврнутог наковња који се широм, југозападном страном ослања на планине Луњевача, Клековача и Виторог, а ужом на североистоку ка Бања Луци. Магистрала Јајце-Кључ је пресечена и веза западног дела Федерације се свела на Гламочко поље које преко Б. Грахова води за Бихаћ. Овај простор тзв. Високе Крајине је слабо насељен, али је пре рата био већински апсолутно српски. Туђман и Изетбеговић су желели успех преговора јер су извукли највише што су могли па су прихватили.

Око питања Брчког, где је густина насељености била и остала велика, а стратешки и психолошки важна област, за Србе због коридора који чини Републику Српску целовитом терито-

---

38) Види исто, стр. 283-285.

39) Исто, стр. 295.

ријом, а за Бошњаке због изласка на реку Саву, две стране су се последње ноћи преговора сложиле о обавезујућој арбитражи у овом делу ентитетске линије разграничења.

Споразум је постигнут после три недеље преговора и потписан је Општи оквирни споразум о миру у Босни и Херцеговини 21. новембра 1995.⁴⁰⁾ Документ познат као Дејтонски-Париски мировни споразум потписали су у Паризу 14. децембра 1995. председници Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије – Алија Изетбеговић, Фрањо Туђман и Слободан Милошевић. Међу представницима међународне заједнице који су осведочили церемонију били су амерички председник Бил Клинтон, француски председник Жак Ширак, британски премијер Џон Мејџор, немачки канцелар Хелмут Кол, руски премијер Виктор Черномирдин и Фелипе Гонзалес као представник ЕУ. Ричард Холбрук и краљ Марока као симболични представник муслиманског дела света седели су у публици.

Дејтонски мировни споразум састоји се од једанаест анекса који покривају војне, политичке и цивилне аспекте споразума као и о регионалној стабилизацији. Споразум је успоставио БиХ као суверену државу састављену од два разграничена ентитета – Федерације, подељене на десет кантона, чији је званични назив по Вашингтонском споразуму Федерација Босне и Херцеговине и два процента мањег ентитета босанских Срба чији је и озваничено прихваћени назив Република Српска.

Споразум је гарантовао међународне границе БиХ обавезујући БиХ, Хрватску и СРЈ да у потпуности поштују међусобни суверенитет и једнакост и да сукобе решавају мирним средствима. Стране су преузеле обавезу да поштују људска права и права избеглих и расељених лица и у потпуности сарађују са организацијама у спровођењу мировног споразума и истраживању и процесуирању ратних злочина и других кршења међународног хуманитарног права.

8. СПРОВОЂЕЊЕ СПОРАЗУМА

Дан после званичног потписивања мировног споразума у Паризу, Савет безбедности УН донео је Резолуцију 1031, којом је НАТО добио мандат да спроведе војни део. Међународне снаге од 60.000 војника под командом НАТО са називом ИФОР

40) *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, NATO-IFOR, Internet, <http://www.nato.int/ifor/gfa/gfa-home.htm> 13/08/2015.

(*Implementation Force*) распоређене су у БиХ 20. децембра 1995. у оквиру највеће војне операције у историји НАТО – Заједнички подухват (*Joint Endeavour*). Мандат ИФОР одређен је на годину, а децембра 1996. заменио га је СФОР (*Stabilization force*) са 32.000 војника да би се број временом смањивао. Осим ИФОР-а важан елемент спровођења споразума су и Међународне полицијске снаге ИПТФ (*International Police Task Force*).

Америчке снаге распоређене су у североисточној Босни где се налази стратешки важан аеродром у Тузли и мостови на Дрини и Сави. Било који сукоб у подручју Брчког које је арбитражом постало посебни дистрикт или у централном делу где су се у, до недавно, српском селу Бочиња населили муџахедини – муслимански добровољци из иностранства, био би осујећен. Из тог дела Босне лако је стићи и у Срем и у Славонију где се спроводила мирна реинтеграција сектора Исток, једине преостале српске области у Хрватској, а од ушћа Дрине у Саву ни Београд није далеко. Јужни део – Херцеговину и Сарајево је на војну управу добио контингент на челу са Француском, а западни – Босанску Крајину, контингент предвођен Британцима, док су Цазинску Крајину привремено запоселе европске новостворене Снаге за брзо деловање (*Rapid Reaction Force*).

Савет за спровођење мира (*Peace Implementation Council – PIC*) добио је надлежности за управљање над БиХ. За спровођење цивилних делова мировног споразума задужена је Канцеларија високог представника (*Office of High Representative – OHR*).

Преуређење југоистока Европе 1995. које је председник САД Бил Клинтон предузео посредством Ричарда Холбрука се завршило, али не и проблеми на Балкану који су овим деловањем и увећани као број избеглица приликом уравнотеживања страна на терену. Ипак, нико не може оспорити улогу Ричарда Холбрука као неопходног посредника јер стране нису прихватале друге преговараче као целисходне.

ЛИТЕРАТУРА

- Galbraith Peter, „Za Bosnu bi bilo bolje da SAD nisu spriječile pad Banje Luke!“ *EUROPA*, str. 16-18. Lawrencewill, 17 april 2011.
- Đerić Gordana, „Nasilje u društvenom pamćenju: intima hrvatske i srpske javnosti povodom operacije Oluja“, *Filozofija i društvo*, 19(1): 43–68, Beograd, 2008.
- Isaković Zlatko, *Identity and Security in Former Yugoslavia*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 2000.

- Zimmerman Voren, *Poreklo jedne katastrofe: Jugoslavija i njeni rušitelji*, Dan graf, Beograd, 2003.
- Jovanović Vladislav, *Rat koji se mogao izbeći: U vrtlogu jugoslovenske krize*, Nolit, Beograd, 2008.
- Kepruner Kurt, *Putovanja u zemlju ratova: doživljaji jednog stranca u Jugoslaviji*, Prometej, Novi Sad, 2003.
- Kovačević Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Filip Višnjić, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004.
- Kovačević Živorad, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007.
- Mase Žak, *Naši dragi ratni zločinci: Pariz, Zagreb, Beograd biznis klasom*, Klub plus, Dan graf, Beograd, 2006.
- Naj Džozef S. Jr., *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
- Петковић Ранко, *Један век односа Југославије и САД*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1992.
- Симић Предраг, *Тито и НАТО: успон и пад друге Југославије*, Новости, Београд, 2008.
- The Former Yugoslavia: A Map Folio*, U.S. Central Intelligence Agency, Washington, D.C., 1992.
- The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, NATO-IFOR, Internet, <http://www.nato.int/ifor/gfa/gfa-home.htm> 13/08/2015.
- U.S. Department of State, Holbrooke, Richard C. Special Representative, Internet, <http://m.state.gov/md129337.htm> 14/08/2015.
- Halberstam Dejvid, *Rat u vreme mira: Buš, Klinton i generali*, BMG, Beograd, 2003.
- Holbrooke Richard, *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo, 1998.
- Clinton Bill, *My life*, Alfred A. Knopf, New York, 2005.
- Штрбац Саво „Злочини над Србима на простору Хрватске у периоду 1991-1999“ у: Алексић Милош (пр.) *Срби – избеглице, прогнаници и расељена лица крајем XX века*, стр. 63 - 92, Завод за уџбенике и наставна средства Србије, Центар за стратешке студије Универзитета у Београду, Београд, 2000.

Zeljko Z. Mirkov

ACTIVITIES OF RICHARD HOLBROOKE AS A SPECIAL ENVOY OF THE AMERICAN PRESIDENT IN 1995

Resume

Dissolution of Yugoslavia brought ethnic violence back from the Second World War. Fear among ethnic groups was created with new

borders carving peoples whereabouts in different republics which were administratively delimited by Communist party. Serbs in Croatia feared of having their equality erased of the constitution which happened in 1990. After Croatia had its referendum following Slovenia in its declaration of independence local Serbs formed Krayina of territories where they had ethnic dominance. War was on and had spillover effect on Bosnia and Hercegovina where 44% were Muslims which created coalition with Croats (17%) isolating Serbs which were 32%. This ended in ethnic cleansing. Attention of the American president Bill Clinton was eventually drawn to killings, cleansing and refuge issues. Previous republican president George Bush had isolationistic views on Yugoslavia permitting monopolar order to create chaos in Europe. Clinton chose to devote to this situation and wanted simplification in the Southeast of Europe which would relax public opinion in the election year. For the diplomatic engagement Clinton selected experienced negotiator Richard Holbrooke. In order to have enough strength in the Balkans Holbrooke was equipped with powers of threatening and pressuring counterparts in negotiations with reliability of air bombing. Large part of his time in the Balkans Holbrooke spent in airplane traveling from one capital to another. In the air force base Wright Peterson, Dayton (Ohio, United States) Holbrooke was isolated with key negotiators for the peace in Bosnia and Hercegovina as a crown of his actions in 1995.

Key words: America, Yugoslavia, Bosnia, Krayina, war, diplomacy, bombardment, negotiations, Dayton, accord

---

* Овај рад је примљен 15. августа 2015. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. марта 2016. године.